

Bulyáki Tünde – Mihály Bulcsú – Rácz Andrea: Az ELTE szociális munka alapképzés innovatív elemei és útkeresési törekvései

Absztrakt

Tanulmányunkban az ELTE TáTK szociális munka BA képzés kapcsán az elmúlt évek kihívásait szeretnénk bemutatni, és azt, hogy milyen innovatív képzési módszerekben gondolkoztunk. A képzés gyakorlati fókuszára helyezzük a hangsúlyt, középpontba állítva a készségfejlesztést célzó tárgyakat és a terepgyakorlatokat. Fontos megjegyezni, hogy a COVID-19 1. és 2. hulláma is számos kihívást hozott a képzés megszervezése és lebonyolítása terén, így azokra is kitérünk.

Kulcsszavak: szociális munka BA képzés, innovációk, kihívások, ELTE

Abstract

In our study, we would like to present the challenges of recent years and the different innovative training methods in the social work BA training program at the University of Eötvös Loránd. The study puts the focus to the practical elements of the social work training program, analyse the skills development subjects and the practice field work. It is important to note that the first and second waves of COVID–19 pandemic have brought several challenges to organize and realize the social work training program, so the study will reflect them as well.

Keywords: social work BA training, innovations, challenges, ELTE

Bevezetés

A szociális munka kompetens gyakorlásához szükség van egyrészt a természet- és társadalomtudományos ismeretekre, elméleti, kutatási és gyakorlati tudásokra, illetve olyan készségek, eljárások, módszerek rutinszerű használatára, amelyek a gyakorlati munka sikerességét biztosítják (MORALES-SHEAFOR, 1989; KOZMA, 2002). Az ELTE TáTK szociális munka képzés¹ történetének dokumentálása hiányos, bár több tanulmány ad egy-egy aspektusáról áttekintést (TALYIGÁS, 1989; OHLY, 1992) vagy helyezi el a szociális képzések hazai rendszerében (B.TALYIGÁS-HEGYESI, 2014). Jelen írásunk keretében nem

---

¹ Fontos megjegyezni, hogy a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán 1990-ben kezdődött el a négyéves szociálismunkás-képzés, amelyet 2003-ig a Főiskola jogutódja biztosított, 2003. szeptember elsejétől pedig az ELTE Társadalomtudományi Kara. A szociálismunkás-képzés kezdeti kihívásairól, dilemmáiról lásd: B.ACZÉL ÉS MTSAI, 1992.

szándékunk az elmúlt 30 év oktatásfejlődési történetét bemutatni², célunk, hogy az elmúlt évek kihívásait ismertessük, hogy milyen innovatív képzési módszerekben gondolkoztunk. Fontosnak tartjuk azt is megjegyezni, hogy a szerzők külön tárgycsoportokhoz tartozó képzések oktatásában, fejlesztésében vesznek részt, így ebből a perspektívából vállalkozhatunk csak arra, hogy képzésünk szellemiségéről, a képzésfejlesztés néhány innovációs kérdéséről, útkereséseinkről, a képzés jövőbeli kihívásairól számot adjunk. Szándékunk, hogy általában a hazai szociális munka képzés, de az ELTE képzésének jelenlét és jövőjét alapvetően befolyásoló külső tényezők figyelembevétele mentén – vagy épp azok ellenére – bemutassuk saját útkeresési törekvéseinket. A jelenleg egyre inkább szűkülő mozgástérben, beleértve a szociális munka egyre kritikusabb hazai helyzetét, a felsőoktatásban végbemenő változásokat, mely napjainkban is zajlanak, valamint a COVID–19 világjárvány kihívásait, úgy véljük, kiemelten fontos arról gondolkozni, hogy mit tehetünk képzőhelyként a szakma védelmében, diákjaink területi munkára való magas szintű felkészítésében, a gyakorlattal való szoros együttgondolkodásban a szakma módszertani megújításában.

Az elmúlt időszakban a kompetenciaalapú képzésfejlesztés kiemelt jelentőségű a hazai felsőoktatásban. A 2015–2016-os években a képzések képzési és kimeneti követelményei módosításra kerültek a képzések európai szintű harmonizációjának céljából (BUDAI, SZÖLLŐSI, 2020). Írásunkban ezért tudatosan ettől az időszaktól számítva igyekszünk betekintést adni a képzőhely legfontosabb oktatásfejlesztési történéseibe. Meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy a Tanszékünk az elmúlt 30 évben több ponton nagyon tudatos és koherens stratégiát követett. Egyfelől kiemelhetjük, hogy mindig egy tudatos szakmai építkezésben voltunk, ami a kollégák kiválasztását célozta, fontos elvárás volt a praxishoz való kötődés, valamint a kutatómunka oktatásba való széleskörű becsatornázása. Ugyanígy mindig is törekedtünk arra, hogy a tereptanárok nagy arányban alumnusainkból kerüljenek ki. Másfelől tudatosság jellemző ránk abból a szempontból is, hogy a friss hazai és nemzetközi szakirodalmak, elméletek, kutatások és gyakorlati módszerek képzésbe való beépítése is központi a képzésfejlesztés tekintetében. Oktatóinkkal szemben fontos elvárás volt mindig is, hogy ezeket ne csak kövessék és beépítsék tárgyaikba, de maguk is részt vegyenek publikációs tevékenységben, kutatásokban és módszertani fejlesztésekben.

Jelen tanulmányunkban tehát a képzés gyakorlati fókuszára helyezük a hangsúlyt³, az innovativitásra törekvő útkereséseinket és a kihívásainkat is ehhez társítjuk. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a COVID–19 három hulláma is számos kihívást hozott a képzés megszervezése és lebonyolítása terén, így azokra is röviden kitérünk.

---

² Erre kiváló alkalmat ad, hogy 2020-ban volt 30 éves a képzés, melynek ünneplése a járványügyi helyzet okán 2021-re tolódik. Az ünnepi konferencia keretében szeretnénk számba venni a 30 év történéseit és egy kiállítás keretében bemutatni a legfontosabb képzéshez, kutatáshoz kötődő produktumokat.

³ Mint utaltunk rá, természetesen a képzés egészének folyamatos fejlesztése áll a képzőhely munkájának fókuszában, így az elméleti tárgyak megújítása is, azonban ezzel külön nem kívánunk foglalkozni.

Képzési célok, küldetésnyilatkozat

Képzésünket alapvetően meghatározó paraméterei a Szociális munka globális definíciója (IFSW, 2014), a Szociálismunkás-képzés Globális Irányelvei (BUDAI, TOLDINÉ, 2020), és természetesen a Képzési és kimeneti követelmények (2015–2016) kompetenciaalapú megközelítése⁴.

Küldetésnyilatkozatunk szerint a szociális munka dinamikus, változatos, kihívásokkal teli szakma, melyre a társadalmi-gazdasági fejlődéssel párhuzamosan egyre nagyobb igény mutatkozik. Elsősorban kiszolgáltatott társadalmi csoportokkal foglalkozik, nekik nyújt szükségletalapú szolgáltatást szociális- és életviteli problémáik megoldásában. A képzésünk célja, hogy a szociális és gyermekvédelmi területen használható elméleti és gyakorlati tudást adjon a diákok kezébe, felkészítse őket arra, hogy a szolgáltatásokat igénybe vevő egyének, családok, csoportok és közösségek társadalmi helyzetét, szükségleteit illetően képesek legyenek a helyzetfelismerésre és a megfelelő segítő módszerek alkalmazására. A képzésünk ehhez nyújt magas szintű társadalomtudományi, pszichológiai és jogi tudást, valamint a szociális munka elméletének és gyakorlatának alapos ismeretét. Diákjaink a hét féléves tanulmányaik során jelentős időt töltenek terepen: részt vesznek szakmára felkészítő, személyiség- és készségfejlesztő sajátélményű gyakorlatokon és külső terepeken, szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatásokban, ellátásokban megszervezett szakmai gyakorlatokon. A szociális munkában és annak oktatásában kiemelt jelentőségű a kutatás (BUDAI, SZÖLLŐSI, 2020; FÁBIÁN, HEGYESI, 2020). A képzés központi eleme a szociotábor is, mely egy etnográfiai terepkutatás és képzésünk egyik meghatározó jellegzetessége a kezdetektől⁵. Emellett a tanszéken folyó hazai és nemzetközi kutatásokba, projektekbe is bevonjuk a diákokat, számos esetben ehhez kapcsolódik a tudományos diákköri, illetve szakdolgozati tevékenységük. A kutatások általi megszólításuk célja a kari MA képzésekbe való bekapcsolódásuk elősegítése. Tanszékünk ezek körül hármat kínál: szociális munka, közösségi és civil tanulmányok és szociálpedagógiai. Emellett fontos továbbtanulási irány a szociálpolitika képzés is. A tudományos érdeklődésű diákokat tanulmányaik szociálpolitikai doktori programban való ösztönzésével is támogatjuk.

A képzési kurrikulum az elmúlt években jelentősen megújult⁶, melyet egy kétirányú folyamat indukált – belülről: a szociális munka korszerű módszereinek, ismereteinek folyamatos beemelése a társadalmi folyamatokra való reflektálás érdekében; kívülről: felsőoktatás

---

⁴ 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról. Szociális munka alapszak leírása röviden: https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzések/szakleirasok!/Szakleirasok/index.php/szak/93/szakleiras

⁵ A komplex módszertanra épülő óra keretében a diákok négy napot töltenek terepen. A kutatómunka során többféle módszert alkalmaznak, mint kérdőív, interjú, megfigyelés, informális beszélgetések révén a közösségi életbe való bekapcsolódás. A helyi lakosság mellett a közösség életében részt vevő segítő szakemberekkel is kapcsolatba kerülnek. A szociotábort kutatószeminárium előzi meg (2. félév) az előkészítés, majd kíséri (3. félév) az eredmények feldolgozása érdekében.

⁶ Több mintatantervmódosítás is történt: 2017-ben, 2019-ben és 2020-ban.

átalakítási folyamataihoz való igazodás, egyetemi / kari-szintű elvárásoknak való megfelelés, mely utóbbi egyfelől a tudástartalmak átcsoportosítását, bizonyos értelemben szűkítését (óraszámcsökkenés, kreditemelés), másfelől pedig a dolgozó fiatalok helyzetét figyelembe véve az egyetemi élet és munkavállalás összehangolásának nagyobb lehetőségét is magával hozta. Ebben a szűkülő mozgástérben is igyekeztünk keresni azokat az innovatív oktatási módszereket, valamint új szakmai tartalmakat, amelyekkel az egyes tárgyak, tárgyblokkok felfrissíthetők. Oktatóink, óraadóink szak- és kutatási területi specialitásai a naprakészség garanciális elemei. Ez azt jelenti, hogy az oktatók praxisból érkező tapasztalatai és a friss kutatási eredmények, publikációk évről-évre beépülnek a kurrikulumokba. Ebben az egyidőben nyomásként és szabadságként ránk nehezedő folyamatban igyekeztünk megújítani, újra gondolni mind a szociális munka szakmai törzsanyagát, mind a differenciált szakmai modulokat, így a szociális munka speciális területeit, a különböző társadalmi csoportokkal végzett szociális munka ismereteit, valamint a készségtárgyak körét is. Számos új tárgy született vagy újult meg, pl. óvodai és iskolai szociális munka vagy családon belüli bántalmazás témában.

A szociális munka alapszakon jelenleg három specializációt kínálunk⁷: 1) Gyermejkjólét, gyermekvédelem; 2) Pszichoszociális fogyatékosok és addiktológia; 3) Kirekesztett csoportok.

Meggyőződésünk szerint azokat várjuk a szociális munka alapképzésre, akik:

- mozgalmas, kihívásokkal teli munkára vágynak;
- fontosnak tartják, hogy olyan társadalomban éljünk, amelyik gondoskodik az elesettekről, és részt tudnak vállalni a szegénység és társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében.

Készségtárgyak fókuszban

A tanítás, fejlesztés, képzés hasonló fogalomnak tűnik, mégis egymástól eltérő mechanizmusokat jelentenek. A tanítás elsősorban valamilyen tudásanyag továbbadását jelenti. Főként elméleti ismeretekre gondolunk. A képzések a gyakorlat elsajátítását célozzák, amelyek a képességekhez, gyakorlat eszközeihez kapcsolhatóak (BARCY, 2012). Hogyan is végezzük ezt a tevékenységet? Tanszéki professzorunkat idézve, erre a kérdésre úgy válaszolhatunk, hogy:

„- modellekkel ismerkedünk, ezáltal elképzelhetővé válik a tevékenység;

- majd mintákat figyelünk meg, így látjuk a másikat ténykedni;
- a harmadik lépcső a szerepek elsajátítása, melynek során eltanuljuk, hogyan teszi is a másik, amit tesz;

---

⁷ 2018-ban a teljesíthető specializációk beépítését a képzésbe az indokolta, hogy vonzóbbá szerettük volna tenni a képzést a jelentkezők számára a toborzás során és a képzésben részesülőket is motiválni kívántuk arra, hogy egy-egy témakörben jobban elmélyüljenek, érdeklődési körük mentén több tudásra tegyenek szert. Azt tapasztaljuk, hogy diákjaink igyekeznek tudatosabban órákat választani a kínált három tématerületen, de azt még nem látjuk, hogy milyen tapasztalatok vannak a specializációval kapcsolatban, hiszen most fognak diplomázni azok, akiknek egy vagy akár több specializáció teljesítésére először nyílt lehetőségük.

- végül a gyakorlati eszköztár következik, miáltal begyakorolhatjuk az adott feladatot;
- akkor leszünk képesek művelni egy tevékenységet, ha készségszinten tudjuk végezni, elméletben-gyakorlatban egyaránt.” (BARCY, 2012: 49).

A fejlesztés egy folyamat tehát, melynek öt kulcsfontosságú alapfeltétele van. Ezek az önismeret; a motiváció; készségek, lehetőségek; gyakorlati alkalmazás; felelősség (BARCY, 2012: 49).

Morales és Sheafor (1977) mentén GÖNCZ KINGA (1992) kiemeli, hogy a szociális munka oktatása az ismeretek, értékek és skillek hármásából tevődik össze. A skillfejlesztés lehetővé teszi, hogy a szociális munkás hallgató elemeire bontva gyakorolja a szociális munka sokszor szövevényes folyamatát.

A szociális munka tudásalapjában fontosak a készségek. A szociális munkásoknak széles módszertani eszköztárral kell rendelkezniük, hogy a beavatkozási stratégiáikat a probléma természetéhez igazíthassák, a különböző problémákkal küzdő kliensekkel hatékonyan tudjanak együttműködni (KOZMA, 2002). WOODS (1990; 1994) szerint ahhoz, hogy a szociális munkás együtt tudjon dolgozni különböző klienscsoportokkal és erőforrásokat tudjon mobilizálni, három fő készség játszik szerepet, mint a kommunikációs készség, a kapcsolatok használata, továbbá az a készség, hogy egy konkrét problémahelyzetben eredményeket tudjunk elérni. A szociális munkás, aki nap, mint nap találkozik a legkülönbélebb nehézséggel küzdő személyekkel, családjakkal, fontos, hogy értő figyelemmel legyen jelen és hatékonyan, asszertíven tudjon kommunikálni. A szociális munkás kliensekkel való kapcsolata szakmai kapcsolat (WOODS, 1994). Az asszertív kommunikáció a segítő folyamatban jelenlévő más segítő szakemberekkel való együttműködés során is nélkülözhetetlen. A hatékony kommunikáció nem csak a szóbeli, hanem az írásbeli kommunikáció területén is elvárás a szociális munkással szemben.

Az erőforrásokra fókuszáló segítő munkában az előtérben a kliens erőforrásai állnak és nem a deficitiek. A segítő folyamatban a kliens aktivitásának kulcsszerepe van, a változás-folyamatban fontos a kliens személyes felelősségvállalása. A segítő folyamatban a szociális munkás facilitálja, cselekvésre motiválja a problémával küzdő egyént a változás elérésének segítésére. A szociális munkással szemben megjelenő elvárás az eredményesség. Továbbá hozzásegíti a klienseket olyan készségekhez, amelyek révén meg tudják valósítani örömteli céljaikat és meg tudnak küzdeni a problémákkal „(...) *mindent megteszek, hogy szolgáltatásom feleslegessé váljék, és hogy a kliens a természetes támaszhoz forduljon, és legyen is kihez fordulnia.*” (WOODS, 1994: 45).

Az ELTE TáTK szociális munkás alapképzése során a hallgatók személyiség- és készségfejlesztő órán vesznek részt, amelyek elősegítik a ráhangolódást a szakma különböző színterein való munkavégzésre, továbbá a szakmai identitás stabilizálását. Az elmúlt évtizedek változási folyamatainak eredményeként ugyan kevesebb óraszám, de koncentráltan jelennek meg ezek a képzési tartalmak. A változtatás kapcsán alapvetően pozitív tapasztalatokról tudunk beszámolni. Az egyéni, családi munka módszerei a rendszerszemléletre épülve egy szakmai készségeket fejlesztő egységben jelennek meg, amely komplexebb képet ad a hallgatók számára. Ugyanakkor a csökkenő óraszám adta lehetőség kihívást jelent, hogyan

tudjuk hatékonyan felruházni a hallgatóinkat a segítő skillekkel, és az önreflektív segítői jelenléttel. Az átalakuló struktúrában egyes pszichológiai tárgyak megszűntek, pontosabban beolvadtak a készségfejlesztő tárgyak megújult egységébe. Jelenleg a munkacsoportot alkotó oktatók azon dolgoznak, hogy az „elhagyott” tárgyak nélkülözhetetlen tartalmait beemeljék az órákba, majd megnézzék, hogy a kitűzött célok megvalósulnak-e az órák során, kikérve a hallgatói véleményeket is.

A Személyiségfejlesztés c. tárgy két féléves a képzésünkben (1. és 2. félév), a készségfejlesztés is két elemből áll: a 3. félévben a Segítő kapcsolatok pszichológiája c., a 4. félévben pedig az Egyéni és családi munka módszerei c. gyakorlati tárgyak keretében. Természetesen a szakmai készségek fejlesztése minden tárgy fókuszában megjelenik az egyes tárgyak témáihoz és műfajához társítottan a tudatos szakmai építkezés keretében. Bizonyos órák keretében jelenleg is megvalósul a készségfejlesztés azon szintje, amikor már a hallgatókat tesszük képessé, hogy ők hogyan tudnak készséget fejleszteni, pl. szociális csoportmunka gyakorlat, családi konzultáció.

A készségfejlesztő óra céljait diákjaink anonim értékelés keretében így jelezték vissza: *„Személy szerint azt gondolom, hogy a szemináriumi munkák a szakmával kapcsolatos tudás elsajátítására sokkal alkalmasabbak, mint az előadások. Mivel nem csak lexikális tudást ad át az oktató, hanem egyfajta szemléletet is.”* (hallgatói visszajelzés 1. a készségfejlesztő órával kapcsolatosan, 2018/2019. I. félév)

A készségfejlesztő csoportok a kapcsolatteremtés és- megtartás, a problémákkal való megküzdés, a problémaérzékegység elmélyítését, a segítséghez kapcsolódó dilemmák felismerését és megértésének lehetőségeit célozzák meg (B.TALYIGÁS ÉS MTSAI, 2012). *„A félév alatt elvárásom lett saját magam felé az is, hogy a szerepjátékokat komolyabban tudjam venni, illetve, hogy jobban bevonódjak. Ez az elvárásom abszolút teljesült, mivel már sokkal kényelmesebben érzem magam az ilyen szituációs gyakorlatokban, illetve jobban bele is tudom magam gondolni az adott szerepekbe, amelyek segítenek abban, hogy jobban megértssem, hogy milyen lehet egy kliensnek, amikor a szociális munkással szemben ül, és az életéről kell mesélnie, akár olyan dolgokat is, amelyeket az ember nem szívesen oszt meg egy idegen emberrel.* (hallgatói visszajelzés 2. a készségfejlesztő órával kapcsolatosan, 2018/2019. I. félév)

A készségfejlesztő csoportokon a hallgatóknak lehetőségük van a szociális munka alkalmazott területeihez kapcsolódó módszerspecifikus ismeretek és készségek elsajátítására. *„A különböző szerepjátékok azért voltak jók, mert a félévkebb csoporttársaink is kiléptek a komfortzónájukból, illetve megtanultunk bízni egymásban (...).”* (hallgatói visszajelzés 3. a készségfejlesztő órával kapcsolatosan, 2018/2019. I. félév)

A készségfejlesztés keretében az oktatók a segítő tevékenységhez hasonlóan a képessé tétel filozófiájára támaszkodva segítik a hallgatókat, leendő kollégákat a szociális munka alapvető készségeinek az elsajátítására. A tantermi, védett környezetben megvalósuló készségfejlesztő gyakorlatok segítik a hallgatók gyakorlati munkára való ráhangolódását, továbbá gazdagítják az önismeretet is. *„Számomra nagy jelentősége volt ezeknek a feladatoknak, hiszen a következő félévünkben már gyakorlatot kell teljesítenünk, és ezekkel a tantermi gyakorlatokkal*

megtapasztalhattuk, hogy milyen lesz éles helyzetben, a klienssel szemben ülni. ” (hallgatói visszajelzés 4. a készségfejlesztő órával kapcsolatosan, 2018/2019. I. félév)

„Mivel számomra általában nehezebb az, hogy az emberek felé asszertívan kommunikáljam az érzéseimet (mind a negatívakat, mind a pozitívokat), így a félév során kialakult bennem egy elvárás magam felé azzal kapcsolatban, hogy ezeknek a gyakorló óráknak a segítségével fejlődjek ebben. (...) bár még nem feltűnőek ezek a változások, de én észrevettem magamon, hogy már máshogyan reagálok egy-egy helyzetben.” (hallgatói visszajelzés 5. a készségfejlesztő órával kapcsolatosan, 2018/2019. I. félév)

„A személy hatalmas lehetőségeket hordoz magában arra, hogy önmagát megértse, az önmagáról alkotott képet, az önmagához való viszonyát és belsőleg irányított magatartását megváltoztassa. Ezek a lehetőségek mozgásba hozhatók, ha egy meghatározott serkentő pszichológiai légkört biztosítunk számukra.” (HARDAY, 2004:11)

A készségfejlesztő órák mellett szót kell ejtenünk a személyiségfejlesztő csoportokról is. Közhelynek számít, amikor azt mondjuk, hogy a szociális munkás legfőbb munkaeszköze a személyisége. De valóban így van. Ahhoz, hogy jó segítőként legyen jelen a szociális munkás a mindennapi segítő tevékenységekben, fontos hogy megfelelő legyen a szakmai személyisége. A szakmai személyiség kialakulásában három kulcstényező játszik szerepet, mint önismeret, önbizalom és önvédelem készsége (KOZMA, 2002). A szociális munkás képzés során kulcsfontosságú képzési elemként jelenik meg a hallgatók önismereti fejlődését elősegítő személyiségfejlesztő gyakorlat. Az önismeret-fejlesztés központi kérdése: Ki vagyok én? Az emberekkel foglalkozó szakmák esetén kiemelten fontos hogy az egyénnek rálátása legyen a saját személyiségének összetevőire, hatáira. Fontos elősegíteni, hogy a leendő segítő ismerje saját készségeit, megküzdési stratégiáit, fokozni az önismeretét (BARCY, 2012). A készségeket tapasztalati tanulás útján lehet elsajátítani, ezáltal gyarapodik a személy önreflexiója, másokkal szemben tanúsított empátiája (BARCY, 2012)

A személyiségfejlesztő csoportok célja, hogy a hallgatók önismerete fejlődjön, képesek legyenek önelemzésre, kritikus reflektivitásra, önreflexióra, gyarapodjon a kommunikációs eszköztáruk. A személyiségfejlesztő óra további céljaként megfogalmazható a személyiség interperszonális érzékenységének növelése, az önérvényesítés képviselésének és a másik fél megnyilvánulásainak, reflexióinak szinkronizálása, és így a reális önértékelés szintjének emelése. Valamint az, hogy a hallgató képes legyen mozgósítani saját személyiségét és kontrollálni személyes involváltságát. A személyiségfejlesztő csoportok lehetőséget adnak arra, hogy a csoporttagok átéljenek csoportdinamikai történéseket, csoportkohéziót, ún. mi-élményt (MIKLÓS, 2020). A saját élményű csoportmunka lehetőséget ad a szakmához nélkülözhetetlen önismeret elmélyítésére, a segítő pályához szükséges attitűdök, személyiségjegyek fejlesztésére (HARDAY, 2004).

A COVID–19 járvány idején mind a személyiség-, mind a készségfejlesztő órák az elméleti órákhoz hasonlóan online oktatási keretek között valósultak meg. A személyiségfejlesztés, a segítői skillek fejlesztése új módszertani eszközök használatának szükségességét hozta. Így például az asszertív kommunikációs készségek online órai helyzetgyakorlatban megvalósuló fejlesztését kiegészítette asszertív kommunikációs készségeket fejlesztő mobil applikáció használata, vagy pl. a személyiségfejlesztő csoportokon az online story kocka használata. A

személyiségfejlesztő csoportok sokszor a megváltozott életkörülmények mentális hatásainak feldolgozására, krízishelyzetek kezelésére fókuszáltak.

Az önismereti munkának, a szakmai készségek fejlődésének fontos terepe a szakmai gyakorlat. A szakmai gyakorlatra való ráhangolódást segítik a személyiségfejlesztő és a készségfejlesztő gyakorlatok. Ennek egymásra épülését egyik diákunk így foglalta össze: „(...) *nagy félelmem az órával kapcsolatban az volt, hogy majd kiderül, mégsem vagyok alkalmas erre a pályára. (...) valahogy mindig bennem van a félelem, hogy mi van akkor, ha most, ebben a védett környezetben, az egyetem falain belül ugyan jó ahogy és amit csinállok, de ha kikerülök egy éles szituációba olyan emberekkel, akikről egyáltalán nem tudom, hogy hogyan fognak reagálni, vajon akkor is jó lesz-e az, amit csinállok. Úgy gondolom, hogy ahhoz, hogy ezt a félelmet leküzdjem, talán a gyakorlat lesz az, ami elég segítséget adhat...*” (hallgatói visszajelzés 5. a készségfejlesztő órával kapcsolatosan, 2018/2019. I. félév)

Terepgyakorlatok fókuszban

A továbbiakban reflektálni kívánunk a szociális munka elméleti és gyakorlati oktatása közötti összefüggésekre, relevanciákra képzésünk kihívásai szempontjából. Ehhez azonban több értéksemleges tényt le kell fektetnünk, hogy reális képet kaphassunk a gyakorlati oktatás módszertanát illetően, hogy kellően tisztában legyünk azzal, hogy milyen nehézségekkel, dilemmákkal szembesül egy alapvetően gyakorlati alapú szakma az egyetemi szintű képzés terepgyakorlati részének megvalósítása, szervezése során.

- Magyarországon a szociális munka professzionalizációja felemás módon sikerült, a szakma gyakorlatát folyamatos botrányok kísérik (lásd erről pl.: ACZÉL ÉS MTSAI, 2020; KOZMA 2020).
- A szociális munka társadalmi és anyagi megbecsültsége igen alacsony, sok a képzítés nélkül dolgozó (GYARMATI, 2021), sokuk a felsőfokú képzést a szakma gyakorlati műveléséhez feleslegesnek is tartja.
- Számos feloldhatatlan dilemma következik a terepgyakorlatokra vetítve a szakma sajátos hazai fejlődéstörténetéből (SZOBOSZLAI, 1999; 2014) ahol a gyakorlat alakulását követte jellemzően a képzés.
- Az akadémiai tér és a gyakorlati tér között jelentős – mondhatni aggasztó – a távolság és a távolodás (TÖRÖK, MIHÁLY, 2019).
- A szakma hatékony érdekképviselet nélkül működik, jelenleg releváns szakmai szervezetek közreműködésének hiátusával.

Álláspontunk szerint a Szociális munka globális definíciója (IFSW, 2014) alapját képezi a szociális munka gyakorlati oktatásának, ahhoz, hogy elkötelezett és megfelelő szociális munkás szakmai identitással rendelkező szakemberek kerüljenek ki a praxisba. „*A szociális munka olyan gyakorlat alapú szakma és tudományág, amely elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, valamint az emberek hatalommal való felruházását és felszabadítását.*” (IFSW, 2014: 96) Ennek fontosságát diákjaink diplomaátvételnél

fogadalommal szentesítik: „(...) Arra törekszem, hogy a hatalmon lévők és az egész társadalom figyelmét felhívjam a társadalmi igazságtalanságokra. Munkám során a szociális munka etikai kódexében foglaltakhoz tartom magam.” (ELTE, Szociális munka fogadalom, részlet)

A Szociális munka globális definíciója két módon hat a gyakorlat oktatására. Egyfelől leszögezi, hogy a szociális munka gyakorlat alapú szakma, másfelől egyértelműen kimondja, hogy a gyakorlati tevékenységnek a társadalom strukturális változásainak pozitív irányába kell hatnia. Előrevetíti, hogy a szociális munka oktatása és így a professzionális segítővé válás a valós segítői terepmunka megtapasztalása nélkül elképzelhetetlen. Az elméleti széleskörű tudás a képzés erőssége, a jelenlegi szociális munkás képzés elméleti szinten – nagyon helyesen – a társadalomtudományok és pszichológia oldaláról egy kellően kritikus, de megalapozott gondolkodást közvetít, melynek hangsúlyos eleme a társadalmi struktúra ismerete és az aktuális társadalompolitikai folyamatok kritikai elemzése. A Tanszék szellemiségét, a szociális munka képzési céljairól való gondolkodását Katz Katalin szavaival tudjuk kifejezni: emberi jogokon alapuló, a másik irányába való felelősségvállalásra épülő, a változások irányába ható, kezdeményező, a segítség irányába elkötelezett szakember képzését segíti elő, aki világos értékrenddel, meghatározott tudásanyaggal felkészül a szükségletalapú, professzionális munkára (KATZ, 2009). Ugyanakkor a gyakorlatban tapasztalható történések, bánásmódok előrevetítik, hogy a szakmaisággal, valódi segítségnyújtással kapcsolatos elvárásaink sokszor jelentős akadályokba ütköznek. Diákjainknak a szakma, a segítő hivatás helyzetével való szembesülést nem könnyű feldolgozni, főleg nem kreatívan dolgozni ezek között a keretek és feltételek között. A szociális munka bürokratizálódása, a kontroll funkciók erősödése előrevetítette a szakma hatalmi, politikai érdekeknek való kiszolgáltatottságát (LORENZ, 2003). A szociális és gyermekvédelmi rendszer diszfunkcionális működésének közepette felértékelődik az a tény, hogy a szociális szakember munkáját nagyban befolyásolja személyisége és innen nézve már nem csak kliséről van szó. Ennek fejlesztésében, ahogy korábban is utaltunk rá, fontos szerepünk és nagy felelősségünk van. Újra Katz Katalint idézve és szavait magunkra nézve is érvényesítve: „(...) nemcsak elvontan és elméletben, hanem a cselekvés szintjén is. De a szociális munka nemcsak általában igényli az emberi felelősséget, hanem konkrétan, a „más” emberek iránt is.” (KATZ, 2009:108).

Az IFSW mindenkor ajánlásait és követelményeit a szociális munka gyakorlati oktatására nézve képzésünkben maximálisan irányadónak, követendőnek tartjuk. Az egyik legfontosabb hogy a képzés jelentős része gyakorlatból álljon. A gyakorlaton résztvevő hallgatók kísérsben részesüljenek A terepgyakorlatot biztosító intézmények legyenek partnerei a képző intézménynek (BUDAI, TOLDINÉ; 2020).

Képzőhelyünk hagyományos elköteleződését bizonyítja, hogy az egyetemi struktúrától idegen módon (is), jelentős lépéseket tettünk külön tereptanárképzés létrehozásra (OHLY, 1992), illetve létrehoztuk a terepkoordinátor státuszt, akinek feladata a képzőhely és a gyakorlati helyek kapcsolatának elősegítése. BUTLER-WARKE, BOLGER (2020) a szociálismunkás-képzés lehetséges kimeneteleinek vizsgálatakor megjegyzi, hogy nagyon fontos, hogy az adott képzésből kikerültek nagy arányban lesznek később tereptanárok, ezzel erősítve a képzés és a praxis közötti együttműködést. Az ELTE-n minden évben a tereptanárok kb. 40%-a olyan, aki alumnusunk és tapasztalataink rendkívül pozitívak a velük való munkában.

A szociális munkás tanár-diák viszony a szakma jellegéből adódóan nem elsősorban a klasszikus tanár-diák, hanem inkább mester-tanítvány viszony, ebben a viszonyban zajlik az elméleti tudás megalapozása, a személyiség- és készségfejlesztés és a gyakorlati munkára való felkészülés. A gyakorlati szociális munkában jelentős szerepe a felkészült szakmai személyiségnek, a tanultak gyakorlati felhasználásának, az emberi hitelességnek, melegségnek, érzelmi kultúrának van (KOZMA, 1996).

A terepgyakorlatok az 5. és 6. félévben vannak a képzésünkben (150 és 300 órás időkeretben), ezeket terepgyakorlatkísérő szeminárium kíséri heti 3 órában. Álláspontunk szerint a képzésnek folyamatosan interakcióban kell lennie a praxissal. A szociális munkás képzés minőségét nagymértékben befolyásolja, hogy a képzőintézmény képes-e elkötelezett, jó személyiséggel bíró tereptanárok felkutatására, motiválására, erre is igyekszünk nagy hangsúlyt fektetni.

A szociális munka alapképzésben a terepgyakorlatok megszervezése kapcsán három fontos szempontra helyezük a hangsúlyt, melyekben innovációra való törekvésünk is megjelenik:

1) A szociális munka gyakorlati oktatása, az oktatók személyes kapcsolatrendszere, kvázi hatósugara nem maradhat kizárólag az akadémiai térben – a szűkös lehetőségek ellenére –, így tovább igyekeztünk erősíteni az interakciót az egyetem és a tereptanárok között: tereplátogatással, nyitott szakmai programokkal, tereptanári találkozókkal és az elmúlt évben 2 alkalommal pályázati forrásból jelképes plusz anyagi juttatással a tereptanároknak járó minimális támogatás mellett.

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a szakadék továbbra is nagy az elmélet és a gyakorlat között, a gyakorlati oktatás azonban az elkötelezett mesterek közreműködése nélkül nem fogja tudni beteljesíteni funkcióját.

2) Fontos a professzionális segítség értékei melletti elköteleződés. A szociális munka oktatásának folyamatosan reflektálnia kell a gyakorlatra, a gyakorlati oktatásban részesülő diákok tevékenységére. Ezt szolgálják a terepkísérő szemináriumok, a tematikus Tanszéki csütörtök estek⁸, a hallgatók számára szervezett, szakmai látóterületet szélesítő beszélgetések⁹, programok, alkalmanként nemzetközi tanulmányutak vagy a nemzetközi szakmai gyakorlatról visszatért diákjaink motivációs beszámolóí, melyek reményeink szerint jelentősen hozzájárulnak szakmai identitásuk megerősítéséhez és tudásuk mélyítéséhez.

3) Kiemelten fontos a jó gyakorlatok közvetítése, illetve a bátorítás ezek megismerésére. Ennek része lehet a gyakorlatban is dolgozó oktatók példamutatása, jelenléte, valamint a tereplátogatások, továbbá a nemzetközi lehetőségek kihasználásának ösztönzése (diák delegációk fogadása, komparatív órák szervezése, azon előadások tartása, közös intézménylátogatások). Az elmúlt években tovább bővítettük kapcsolatrendszerünket és számos európai uniós képzőintézménnyel, civil szervezettel vettük fel a kapcsolatot, illetve

---

⁸ A Tanszéki csütörtök, a Világnap szervezése már több mint 1 évtizedes múltra tekint vissza.

⁹ Fontos megjegyezni, hogy a szakmai fórumok és a tanszéki rendezvényeink az oktatók számára is lehetőséget adnak új, speciális témák megismerésére, melyek hosszabb távon oda vezet(het)nek, hogy bizonyos témák tárgygyá formálódnak és beépülnek a képzési kínálatba.

a nemzetközi tapasztalattal bíró volt és jelenlegi hallgatóinkat bátorítjuk tudásuk megosztására.

A szakma művelését nagymértékben meghatározza a kulturális-társadalmi-gazdasági kontextus, a „kliensek” életkilátásai, a kapcsolati hálójuk, a szakma elismertsége (MIDGLEY, 1990; TSANG, 1997) Mindazonáltal ami közös és az oktatás terén nem lehet országspecifikus, az az etikai alapelvek megjelenése, az én kritikusság és a szociális ellátórendszer folyamatos vizsgálata. Összességében a szociális munka praxisát átadó tereptanárok és a szociális munkát oktatók egy speciális tudás birtokában vannak, és mivel a szociális munka alkalmazott tudomány, a jól képzett szakembernek mind az elméleti tudásra, mind a gyakorlati praktikák elsajátításra nagy szüksége van (BUDAI, SZÖLLŐSI, 2020). Ennek összehangolása a jövő nagy kihívása, illetve kérdés az is, hogy a szakma két szegmense (oktatók-terepen dolgozók köre) mit tesz, egyáltalán mire van lehetősége, mennyire minőségi az együttműködés (BUDAI, 2015; BUDAI, SZÖLLŐSI, 2020)

Kihívások a COVID–19 idején és azt követően

A felsőoktatásban és így a gyakorlati orientációjú szociális munka képzésekben is jelentős kihívást hozott a járványügyi helyzet. Az első és a második hullám eltérő módon hatott ugyan a képzésünk megszervezésére és lebonyolítására, de jelentősen korlátozta az oktatók, tereptanárok és a diákok lehetőségeit, miközben számos új eszközt, innovációt is hozott. Az első hullámban gyorsan kellett reagálnunk és 1 hét leforgása alatt átállni a digitális oktatásra, narrált előadásokat készíteni, kreatív feladatokkal megtámogatni az online térbe átvitt szemináriumokat. A készségtárgyak és a gyakorlat megszervezése jelentette a legnagyobb kihívást számunkra is, mint ahogy nemzetközi partnereink számára is (HEGYESI-RÁCZ, 2020). Az előbbi esetben oktatóink számos izgalmas feladattal, esetelemzéssel, filmélmények közös feldolgozásával segítették a szakmai készségek fejlesztését. Meg kell jegyezni, hogy pszichológus kollégáink segítő beszélgetéssel, egyéni konzultációs lehetőségek biztosításával is oldották a diákokban a karantén okozta feszültséget és életbizonytalanságot. A terepgyakorlatok esetében igyekeztünk rugalmasan alkalmazkodni a terepen zajló folyamatokhoz, amik nagyon vegyes tapasztalatokat hoztak az általános bizonytalanság és kaotikus állapotok mellett. Két megoldást próbáltunk alkalmazni az adott diák terepgyakorlata alakulása mentén: a) heti rendszerességű gyakorlat kísérése; b) a terepgyakorlat kitolása és tömbösítése a korlátozások lazulásával párhuzamosan. A tapasztalatok megosztására a rendszeres online értekezleteket és a Tanszéki csütörtöki rendezvényeket használtuk. A szociális munka világnapjának szervezése végül egy Facebook kampánnyal online valósult meg, melyet a diákjaink szerveztek.

A 2020/2021. őszi félévének előkészítése is a bizonytalanság jegyében telt, mert egy ún. hibrid félévet terveztünk. Ennek keretében az előadások és a szemináriumok többsége online formában indult, de törekedtünk arra, hogy a készségtárgyak, gyakorlatorientált órák offline induljanak vagy legalábbis ennek egy-egy alkalma a személyesség és az egyetemi hangulat megadása miatt biztosított legyen különösen a képzésbe újonnan belépők számára. A járványügyi helyzet alakulása mentén azonban hamar az online térbe szorult a képzés. A tavaszi félévben tanult e-learning elemek és digitális oktatási segédanyagok alkalmazása működőképes ugyan, de az erőforrások és belső kapacitások fogyóban oktatói, hallgatói és tereptanári oldalon

is. Ezt érzékeljük hatványozottan a 2020/2021. tavaszi félévében, ahol a harmadik hullám nagyszámú megbetegedései, a halálesetek, az oltással kapcsolatos bizonytalanságok még inkább nehezítik a szakemberek, diákok és oktatók helyzetét. Kihívást jelent diákjaink aktivizálása és bevonása is az online programokba. Arra törekszünk, hogy tanszéki online rendezvényeink, a nemzetközi szemináriumaink mozgásban tartsanak minket. Erre volt egy sikeres példa a képzőhelyek összefogásával és a Párbeszéd Szociális munka folyóirattal együttműködésben megvalósított Szociális munka Világnapja 2021 is. Az elmúlt két évben kari pályázati forrásból mentorok és demonstrátorok segítik a munkánkat, akik az online térben is a diákok oktatási előmenetelét és a közösségi életbe való bevonását segítik. Részt vettek a képzési terv megújításában is és közvetítő szerepet töltenek be az évfolyamok és a tanszék között a hatékony információáramlás biztosítása érdekében. Kezdeményezésükre létrejött az első hullám idején egy diákokat megszólító E-kocsma és egy függőségek témakörét érintő beszélgetéssorozat, mely azóta is folytatódik, kiegészülve fogadóóráikkal. Ezek segítenek megtartani a diákokat, még ha fogytán is a türelem és a lelkesedés.

Összegzés

Tanulmányunkban igyekeztünk az ELTE szociálismunka-képzésének néhány innovatív elemét kiemelni az elmúlt 5–6 évből, nem törekedve a teljes kép és a történeti perspektíva felvázolására. A szociálismunkás-képzés gyakorlatorientáltságának megfelelően az innovációs törekvések két strukturális elemét emeltük ki, a készség- és szakmai személyiség fejlesztést, valamint a terepgyakorlatokat. Ezeken keresztül igyekeztünk bemutatni a hallgatók reflexióit, az oktatók, mint mesterek facilitáló szerepét, illetve a tereptanárok, mint mesterek és a gyakorlók közötti együttműködés relevanciáját. Ezeken keresztül kitértünk a képzési kihívásokra is, melyek elsősorban a gyakorlat és az elmélet közötti fájó szakadékból erednek, tágabb értelemben pedig a szakma egyre romló állapotából és a felsőoktatást érintő átalakítási folyamatokból.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az elmúlt évek történései, útkeresései még számos kérdést nyitva hagytak és így jövőbeli kihívásként tekintünk rájuk. Mindig segít, ha más képzőhelyek oktatóival is lehetőségünk van ezekről a kihívásokról közösen gondolkodni¹⁰. Törekvésünk nem változott: minőségi oktatás biztosítása és diákjaink magas szintű elméleti és gyakorlati felkészítése, de a változások mentén dolgoznunk kell azon, hogy az óraszám-csökkentésekkel kapcsolatos elvárások mellett megvédhető legyen a készség- és személyiségfejlesztés kiemelt fontossága a képzésben vagy a szociális és gyermekvédelmi terület nehézségei ellenére a terepgyakorlatok megfelelő szakmaisággal, jó minőségben valósuljanak meg. Minden mintatantervi változtatást hosszas munkacsoporti, majd tanszéki szintű egyeztetés előz meg és követ a kezdetek óta, így folyamatosan nyomon kell követnünk, hogy 1–2 év alatt beérnek-e a változtatások az adott tárgyak kapcsán, valóban sikerül-e tartalmilag a megszűnő tárgyakból a fontos elemeket beépíteni a megújultakba. A kifutó évfolyamok esetében mindig szükséges értékelni, hogy mennyire koherens a képzés, hol éreznek hiányokat a diákok, mit tanulnának még szívesen, illetve mely tárgycsoportok megerősítését tartják fontosnak az alattuk lévő

¹⁰

Erre nagyon jónak tartjuk az Iskolaszövetség által 2021-ben életre hívott / keltett beszélgetéssorozatot.

évfolyamok esetében. Monitoroznunk kell azt is, hogy az új társadalmi problémák megértésére, kezelésére tudunk-e kurzusokat kínálni, illetve, hogy minden tárgy kapcsán a szakmai tartalmak naprakészek-e.

Igyekeztünk tanulmányunkban ránézni a COVID-19 idején született innovációkra a nehézségek számbavétele mellett, de hangsúlyozni szükséges, hogy ha születtek is jó megoldások, gyakorlatok a képzésben, együttműködésekben, ezeket kényszer szülte, és az kérdés, hogy hosszabb távon a járványügyi helyzet ösztársadalmat, valamint a szociális szakmát és a képzési rendszer egészét ért veszteségek hogyan és mikor tudnak feldolgozódni, a működés tekintetében nyugvópontra jutni. Most azt gondoljuk, hogy a hazai és nemzetközi fórumok megvalósításának, a hazai képzőhelyek, kutatóhelyek és terephelyek aktív együttműködésének lehet tere az online világ, de a szociális munka tanítása és gyakorlati művelése mindenképpen személyes jelenlétet követel.

Összességében azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy ahogyan fentebb többször utaltunk rá, érezzük a *más iránti* felelősségünket: a képzésbe részt vevő diákjainkért, oktatóinkért, tereptanárainkért. Mindezt jelenleg kényszerűségből online formában megvalósítva, de a jövőre nézve offline módon tervezve, közel a praxishoz. A járványügyi helyzet súlyos társadalmi és gazdasági károkat és hiányállapotokat okoz, a szociális munkának az újjáépítésben, a veszteségek feldolgozásában helye van. Motivációnk kettős: 1) felkészüljünk és felkészítsük a diákjainkat arra, hogy ahogyan Ronald Woods fogalmazott: a veszteség, a fájdalom és gyász feldolgozásában, a közösségek építésében, a közösségi erőforrások mozgósításában aktívan jelen legyünk (HEGYESI-RÁCZ, 2020:6); 2) a járványügyi helyzet után is a képzésből kikerült diákjaink felkészültek legyenek, hogy „*emlékezet és vágy nélkül*” a kliens helyzetére és jólétére fókuszálva (KATZ, 2019: 2) vegyenek részt a professzionális segítő folyamatokban.

Irodalom

ACZÉL, Á., DARVAS, Á., GYÖRI, P., KOZMA, J., TÁNCZOS, É. (2020): Tényfeltáró szakmai jelentés. Párbeszéd, 1: 1–28.

https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/7418?fbclid=IwAR1-CCgPWGi-PzrEoyXwZWocmUV0fM732df74FsV9_b3z_UBLRnzLX6Z8HM (Látogatva: 2020.11.20.)

B.ACZÉL, A., DARVAS, Á., MÁNYAI, J. (1992): Szociálismunkás-képzés a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán. Esély, 5: 71–75.
http://www.esely.org/kiadvanyok/1992_5/szocialismunkaskep.pdf (Látogatva: 2021.04. 06.)

BARCY, M. (2012): Segítő módszerek, fejlesztő-támogató eljárások. Hatékonyságuk, alkalmazásuk, technikáik (Egyéneknek, csoportoknak és közösségeknek). ELTE TáTK, Budapest http://tatkteszt.elte.hu/file/SEGITO_MODSZEREK_FEJLESZTO.pdf (Látogatva: 2021.03. 31.)

B. TALYIGÁS, K., FEUER, M., HÁBERMANN, Z., HEGYESI, G., KÖVÉR, Á. (2012): Az elmélettel való integráció elősegítése a terepgyakorlat során. In.: HEGYESI G., KÖVÉR Á.,

TALYIGÁS K. (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata 6. A szociális munka oktatása. ELTE TÁTK, Budapest Főváros XIII. kerületi Önkormányzata, Budapest. 124–185.

B. TALYIGÁS, K., HEGYESI, G. (2014): Honnan indult a szociális munka oktatása és gyakorlata idehaza, és hol tart most? Párbeszéd, 1–2: 1–18. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5414> (Látogatva: 2020.11.20.)

BUDAI, I. (2015): Az együttműködés a szociális munka egyik kulcsa és eszköz. Párbeszéd, 1: 1-20. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5788/5418> (Látogatva: 2021. 03. 31.)

BUDAI, I., SZÖLLŐSI, G. (2020): Tudás a szociális munkában –az elmélet és gyakorlat viszonyában. Párbeszéd, 2: 1-32. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/8631/7836> (Látogatva: 2021.03.31.)

BUDAI, I., SZÖLLŐSI, G. (2020): A szociális munka gyakorlati kutatása. Párbeszéd, 1. <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2020.7/1/1> (Látogatva: 2021.03.31.)

BUDAI, I. , TOLDINÉ, B. A. (2020): A Szociálismunkás-képzés Globális Alapelvei. Párbeszéd, 2: 1-20. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/8646/7848> (Látogatva: 2021.03.31.)

BUTLER-WARKE, A, BOLGER, J. (2020): Fifty years of social workeducation: Analysis of motivations and outcomes. Journal of Social work (online) <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1468017320911603> (Látogatva: 2021.03.31.)

FÁBIÁN, G., HEGYESI, G. (főszerk.) (2020): Tudományos gondolkodás és kutatás a szociális munkában 1. MTA Szociológiai Tudományos Bizottság, Szociális Munka Albizottság. https://ojs.lib.unideb.hu/public/journals/7/files/A_szocialis_munka_elmelete_es_gyakorlata_T_udomanyos_gondolkodas_es_kutatas_a_szocialis_munkaban_I.pdf-2021-01-14-08-31-26.pdf (Látogatva: 2021.03.31.)

GÖNCZ, K.(1992): Az emberi kapcsolatok technikusai? (Gondolatok az amerikai szociális munkás képzéssel kapcsolatban). Esély, 2.: 111–119.

GYARMATI, A. (2021): A szociális ágazatban dolgozók munkakörülményeinek, járványhelyzettel, szakszervezetekkel kapcsolatos véleményének felmérése. <https://mmaa.hu/review/a-szocialis-agazatban-dolgozok-munkakorulmenyeinek-jarvanyhelyzettel-szakszervezetekkel-kapcsolatos-velemenyenek-felmerese-gyarmati-andrea-okopolisz/> (Látogatva: 2021.03.31.)

HARDAY, S. I. (2004): Az elfogadás művészete. Akadémia Kiadó, Budapest.

HEGYESI, G. (2012): Az elmélet és gyakorlat integrációjának és dezintegrációjának problematikája és megoldási kísérletei a szociális munkások képzésében. In.: HEGYESI G., KÖVÉR Á., TALYIGÁS K. (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata 6. A szociális munka oktatása. ELTE TÁTK, Budapest Főváros XIII. kerületi Önkormányzata, Budapest. 15–30.

HEGYESI, G., RÁCZ, A. (szerk.) (2020): Merre tovább szociális munka? Párbeszéd, 1: 1–7. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/7420/6811> (Látogatva: 2020.11.20.)

KATZ, K. (2009): A szociális munka kultúrái. Esély, 6: 108–116.

- KATZ, K. (2019): Szociális munka, mint hivatásrend. *Párbeszéd*, 3: 2–6.
<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/4710/4464> (Látogatva: 2020.11.20.)
- IFSW (2014): A szociális munka globális definíciója. *Esély*, 6: 96–100.
- KOZMA, J. (1996): Szürke minden teória. *Esély*, 3: 102–116.
- KOZMA, J. (2002): Kompetencia a szociális munkában. In: KOZMA J. (szerk.): *Kézikönyv szociális munkásoknak*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest. 38–68.
- KOZMA, J. (2020): A szociális munkások munkahelyi biztonságáról, a kockázatokról és a szakma identitáskriziséről. *Párbeszéd*, 1:1–25.
<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/7417/6808> (Látogatva: 2020.11.20.)
- LORENZ, W. (2003): Szociális munka Európában – áttekintés jövőbeni fejlődési irányok. *Esély*, 3: 3–17.
- MIKLÓS, B. (2020): Személyiségfejlesztő csoport - tematika. ELTE TÁTK Szociális Munka Tanszék, Budapest.
- MIDGLEY, J. (1990): Learning from the Third World. *Social Work*, 4, 295–301,
<https://doi.org/10.1093/sw/35.4.295>
- MORALES, A., SHAEFOR, B.W. (1989): *Social Work: A Profession of Many Faces*. Allen and Unwin, Boston.
- OHLY, É. (1992): Vezérfonal az ELTE szociálismunkás-képzés 1992. év őszi terepgyakorlatához. *Esély*, 5: 76–94.
- SZOBOSZLAI, K. (1999): Helyzetkép a terepoktatásról a szociálismunkás-képzésben Magyarországon. *Esély*, 2-3. 104-120.
- SZOBOSZLAI, K. (2014): A szociális munka a változások tükrében: kik vagyunk, hol tartunk és mit kellene tennünk? *Esély*, 3, 87–94.
- TALYIGÁS K. (1989): Új szakma alakul Magyarországon. *Esély*, 1. 65–70.
- TSANG, N. M. (1997): Examining the cultural dimension of social work practice: the experience of teaching students on a social work course in Hong Kong. *International Social Work*, 2, 133-144.
- WOODS, R. (1990): A szociális munka gyakorlatának oktatása. *Esély*, 5, 44–52.
- WOODS, R. (1994): A szociális munkások tevékenységeinek egy lehetséges rendszerezése. In.: HEGYESI G., TALYIGÁS K. (szerk): *A szociális munka elmélete és gyakorlata 1. Általános Szociális munka*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 32–46.